

РОБЪРТ ШЕКЛИ

ЗАДАЙ ГЛУПАВ ВЪПРОС

Превод от английски: Владимир Германов, 1996

chitanka.info

Отговарящия бе създаден така, че да просъществува колкото е необходимо — което беше дълго, според начина, по който някои видове измерват времето, и кратко, според начина на други. За Отговарящия беше достатъчно дълго.

На размери Отговарящия беше голям за едни и малък за други. Можеше да се каже, че е сложен, макар че на някои им се струваше елементарен.

Отговарящия знаеше, че е такъв, какъвто трябва. Над и отвъд всичко останало — той беше Отговарящия, той Знаеше.

Колкото по-малко се каже за съществата, които го бяха създали, толкова по-добре. Те също Знаеха и не бяха казали на никого, дали познанието е нещо приятно.

Създадоха Отговарящия в помощ на по-неразвитите видове и се оттеглиха по свой неповторим начин. Само Отговарящия знае къде са.

Защото Отговарящия знае всичко.

И Отговарящия стоеше на своята планета, която обикаляше своето слънце. Това продължаваше дълго, според някои и кратко, според други, но точно колкото трябва, според Отговарящия.

Вътре в него се съдържаха Отговорите. Той познаваше природата на нещата, знаеше защо те са такива каквито са, знаеше какви са и какво означава всичко.

Отговарящия можеше да отговори на всеки въпрос, стига да е правилен. И искаше да отговаря! Гореше от нетърпение!

Нима би могъл да е друг?

Нима би могъл да иска нещо друго?

И той чакаше при него да ходят същества, за да го питат.

— Как се чувствате, сър? — поинтересува се Морън, след като доплува до възрастния човек.

— По-добре — отвърна Лингман и се опита да се усмихне. Безтегловността беше голямо облекчение. Въпреки че бяха изразходвали огромно количество гориво, за да излетят с минималното възможно ускорение, старите му кости не го бяха понесли добре. Сърцето му бе недоволствало и се бе сърдило, бе блъскало гневно в крехките му ребра, бе се колебало и бързало. От време на време бе заплашвало, че ще спре от раздразнение.

Но безтегловността беше облекчение и немоцното сърце продължаваше да тупти.

Морън нямаше такива проблеми. Силното му тяло беше създадено за напрежение и натоварвания. При това пътешествие обаче нямаше да преживее подобни неща, защото искаше старият Лингман да остане жив.

— Ще живея — промърмори Лингман в отговор на незададения въпрос. — Достатъчно дълго, за да разбере.

Морън дръпна лоста и корабът им потъна в субпространството като нож в масло.

— Ще разберем — промърмори Морън и помогна на стареца да откопчае предпазния колан. — Ще открием Отговарящия на всяка цена!

Лингман кимна на по-младия си спътник. Вдъхваха си увереност по този начин от години. Първоначалната идея беше на Лингман. По-късно се бе присъединил и Морън, след като завърши Калифорнийската политехника. Заедно двамата тръгнаха по следите на мълата в слънчевата система. Легендите за древната хуманоидна раса, която знаела отговорите на всички въпроси, която създаде Отговарящия и се оттеглила.

— Помисли си само — поклати глава Морън. — Отговорите на всички въпроси!

Като физик Морън искаше да попита Отговарящия много неща — за разширяващата се вселена, за свързващите сили в атомното ядро, за новите и суперновите, за образуването на планетите, за червеното изместване в спектъра, за относителността и стотици други.

— Да — кимна Лингман. Приблужи се до екрана и се вгледа в пустата прерия на илюзорното субпространство. Беше биолог, беше старец. Имаше само два въпроса.

Какво е животът?

Какво е смъртта?

* * *

След като търсиха виолетово достатъчно дълго, Лек и приятелите му се събраха да поговорят. Виолетовото винаги

изтъняваше в близост до звездните струпвания — никой не знаеше защо, така че беше в реда на нещата да разговарят.

— Знаете ли — каза Лек, — смятам да открия Отговарящия.

Говореше езика Олгарт, езика на неизбежното решение.

— Защо? — попита Илм на Хвест, езика на неангажиращото бърбрене. — Защо искаш да знаеш това или онова? Не ти ли стига, че събираш виолетово?

— Не — отвърна Лек все още на езика на неизбежното решение. — Не ми стига.

Великата задача на Лек и приятелите му беше да събират виолетово. Откриваха го на много места в тъканта на космоса, в малки количества. Постепенно, бавно, бяха събрали огромна купчина. За какво е тя никой не знаеше.

— Предполагам, ще го попиташ какво е виолетово — каза Илм. Той бутна една звезда настрана, за да не му пречи и се излегна.

— Да — потвърди Лек. — Живеем в неведение прекалено дълго. Трябва да знаем каква е истинската природа на виолетовото, какво е значението му в системата на нещата. Трябва да знаем защо то управлява живота ни.

Лек каза всичко това на Илгрет — езика на началното познание.

Илм и останалите не се опитаха да възразят, дори и с езика на споровете. Даваха си сметка, че познанието е нещо важно. Още от зората на времето Лек, Илм и другите събираха виолетово. Сега беше време да научат отговора на основния въпрос на Вселената — какво е виолетово и за какво е купчината.

Естествено, щеше да им го каже Отговарящия, създаден от същества, доста приличащи на тях самите, отдавна изчезнали.

— А ще го попиташ ли нещо друго? — поиска да знае Илм.

— Не знам — отговори Лек. — Може да го попитам за звездите. Нищо друго не е важно.

Тъй като Лек и братята му живееха още от самото начало на времето, не мислеха за смъртта. Понеже броят им не се променяше, не се замисляха и за живота.

Но виолетовото... И купчината...

— Тръгвам — извика Лек на езика на взетото решение.

— Желаем ти щастие! — отвърнаха братята му на жаргона на най-голямата дружба.

Лек тръгна, скачайки от звезда на звезда.

Сам на малката си планета, Отговарящия чакаше Питащите. От време на време промърморваше сам на себе си отговорите. Това беше неговата привилегия. Той Знаеше.

И чакаше, а времето не беше нито твърде дълго, нито твърде кратко — всички същества от вселената можеха да дойдат и да го попитат.

Бяха осемнайсет, събрани на едно място.

— Да бъде законът на осемнайсетте! — извика единият. Появи се още един, който дотогава не съществуваше. Роди се от закона на осемнайсетте.

— Трябва да отидем при Отговарящия — извика някой. — Животът ни е подчинен на закона на осемнайсетте. Когато има осемнайсет, ще има и деветнайсети. Защо е така?

Никой не знаеше отговора.

— Къде съм? — попита новороденият деветнайсети. Един го дръпна настрана, за да му каже.

Останаха седемнайсет — стабилно число.

— Трябва също така да разберем — извика друг, — защо всички места са различни, макар че няма разстояние.

Това беше проблемът. Намираш се тук. После се намираш там. Просто така — без движение, без причина. Без да се движиш, се оказваш на друго място.

— Звездите са студени! — извика друг.

— Защо?

— Трябва да отидем при Отговарящия.

Защото те бяха слушали легендите, знаеха историята.

— Някога е имало същества, които приличат на нас и те знаели... Научили и Отговарящия. После заминали там, където няма места, а само големи разстояния.

— Как ще стигнем там? — попита новороденият, който сега бе зареден с познание.

— Тръгваме.

И осемнайсетте изчезнаха. Остана само един. Той се вгледа мрачно в една ледена звезда и също изчезна.

— Старите легенди са истина — възкликна Морън. — Ето го!

Бяха излезли от субпространството, бяха стигнали до мястото, за което се говореше в легендите. Пред себе си видяха звезда, която не приличаше на никоя друга. Морън ѝ измисли класификация, но тя беше безсмислена. Нямаше друга като тази звезда.

Около звездата обикаляше планета, която също не беше като никоя друга. Морън измисли причини за това, но и те бяха без значение. Планетата беше единствена.

— Да закопчам предпазните колани — каза Морън. — Ще приземя кораба максимално леко.

Лек се приближи до Отговарящия, като крачеше бързо от звезда на звезда. Вдигна го в ръката си и се вгледа в него.

— Значи ти си Отговарящия? — попита той.

— Да, аз съм — отговори Отговарящия.

— Тогава — продължи Лек, като се настани удобно в празнината между звездите — кажи ми какво съм аз.

— Пристрастие — отговори Отговарящия. — Индикация.

— Стига де — промърмори Лек, защото гордостта му беше наранена. — Можеш да дадеш и по-добър отговор. Хубаво. Целта на моя вид е да събира виолетово. Можеш ли да ми кажеш истинския смисъл на това?

— Въпросът ти е без смисъл — каза Отговарящия. Той знаеше какво е виолетовото в действителност, знаеше и защо е купчината. Но в обяснението се съдържаха по-голямо обяснение. Без него въпросът на Лек нямаше отговор, а Лек не бе задал правилния въпрос.

Зададе и други въпроси, но Отговарящия не успя да им даде отговор. Лек гледаше на всичко през особения си поглед, долавяше само част от истината и отказваше да види повече от това. Как да обясниш на слепец що е зелено?

Отговарящия не се и опита. Не беше длъжен.

Най-накрая Лек се изсмя презрително. Една от звездите, на които се подпираше, припламна от звука, после пак засвети с нормалната си интензивност.

Лек си тръгна с големи крачки от звезда на звезда.

Отговарящия Знаеше. Но най-напред трябваше да му се зададе правилния въпрос. Замисли се над това си ограничение и се вгледа в звездите, които не бяха нито големи, нито малки, а точно каквито трябва.

Правилните въпроси. Онези, които го бяха създали, трябваше да вземат предвид всичко това. Трябваше да предвидят известно количество семантични безсмислици, да му позволят да гадае.

Отговарящия се задоволяваше да мърмори отговорите сам на себе си.

* * *

Осемнайсет същества отидоха при Отговарящия. Нито ходеха, нито летяха, просто се появиха. Потрепериха от ледения блясък на звездите и се вторачиха в огромния Отговарящ.

— След като няма разстояния — попита единият, — как така нещата могат да са на различни места?

Отговарящия знаеше какво е разстояние, но не можеше да отговори на въпроса. Разстоянията съществуваха, но не по начина, по който си ги представяха тези същества. Имаше и места, но отново не както очакваха съществата.

— Задайте въпроса си по друг начин — посъветва Отговарящия с надежда.

— Защо сме ниски тук — обади се един, — а сме високи там. Защо тук сме дебели, а там тънки? Защо звездите са студени?

Отговарящия знаеше всичко. Знаеше защо звездите са студени, но това не можеше да се обясни с понятия като „звезди“ и „студенина“.

— Защо — попита друг — има закон на осемнайсетте? Защо когато се съберат осемнайсет, се ражда деветнайсети?

Но, естествено, отговорът беше част от друг, по-голям въпрос, който не беше зададен.

По закона на осемнайсетте се роди деветнайсети и осемнайсетте изчезнаха.

Отговарящия продължи да си мърмори правилните въпроси и да им дава отговор.

— Успяхме — каза Морън. — Това е.

Той потупа Лингман по рамото, но леко, защото Лингман можеше да се разпадне.

Старият биолог беше уморен. Лицето му бе прежълтяло, сбръчкано, изпито. Очертанията на черепа му вече личаха в изпъкналите жълти зъби, в малкия сплескан нос, в скулите. Матрицата вече се виждаше.

— Да вървим — каза Лингман. Не искаше да губи никакво време. Нямаше никакво време за губене.

Тръгнаха по тясната пътека със скафандрите си.

— По-бавно — промърмори Лингман.

— Добре — кимна Морън. Вървяха заедно по тъмната пътека на планетата, която не приличаше на никоя друга, до слънцето, което се различаваше от всички други слънца.

— Ето там горе — каза Морън. Легендите бяха точни. Пътека, водеща към каменни стъпала. Оттам в двор. После... Отговарящия.

За тях Отговарящия беше бял екран, монтиран в каменна стена. Изглеждаше им много обикновен.

Лингман стисна треперещите си ръце една в друга. Това бе кулминацията на живота му, на работата му, на споровете, на търсенето на легендата. Всичко свършваше тук, сега.

— Не забравяй — каза той на Морън, — че ще се ужасим. Истината няма да прилича на нищо, което сме си представяли.

— Готов съм — отвърна Морън. Гледаше замечтано.

— Много добре. Отговарящ — каза Лингман с изтънял глас, — какво е животът?

В главите им зазвучаха думи.

— Въпросът е без смисъл. Под „живот“ Питащия разбира частно явление, което не може да се обясни освен като част от цялото.

— От какво е част животът? — попита Лингман.

— Въпросът, зададен по този начин, няма отговор. Питащия все още разбира понятието „живот“ по своя личен, силно ограничен начин.

— Тогава отговори със свои понятия — намеси се Морън.

— Отговарящия може само да отговаря на въпроси. — Отново се замисли за тъжните ограничения, наложени му от създателите.

Тишина.

— Разширява ли се Вселената? — попита Морън уверено.

— „Разширяване“ е термин, неприложим към дадената ситуация. Вселената, така, както я разбира Питащия, е илюзорна представа.

— Можеш ли да ни кажеш *каквото и да било*? — попита Морън.

— Мога да отговоря на всеки правилен въпрос относно природата на нещата.

Двамата мъже се спогледаха.

— Мисля, че знам какво има предвид — каза Лингман тъжно. — Основните ни представи са погрешни. До една.

— Не е възможно — възрази Морън. — Физиката, биологията...

— Частични истини — прекъсна го Лингман уморено. — Поне това разбрахме. Разбрахме, че изводите ни относно наблюдаемите явления са неправилни.

— Но правилото на най-простата хипотеза...

— Това е само теория — отвърна Лингман.

— А живота... би трябвало да ни отговори какво е животът!

— Ето какво — обясни Лингман. — Да предположим, че попиташ „Защо съм роден под знака на Скорпиона в съюз със Сатурн?“ Аз не мога да отговоря на този въпрос чрез понятията за зодиака, защото зодиакът няма нищо общо с това.

— Разбирам — каза Морън тихо. — Той не може да отговаря на въпроси чрез понятията, с които разполагаме ние.

— Изглежда е така. И не е в състояние да промени понятията ни. Може да отговаря само на правилни въпроси... това предполага познания, каквито нямаме.

— Значи дори не можем да зададем правилен въпрос? — възкликна Морън. — Не мога да повярвам! Би трябвало да

притежаваме някои *основни* познания. — Обърна се към Отговарящия и попита: — Какво е смъртта?

— Не мога да обяснявам антропоморфизми.

— Смъртта антропоморфизъм!? — учуди се Морън. Лингман се обърна. — Стигаме до нещо.

— Антропоморфизмите не са ли реални? — попита той.

— Антропоморфизмите могат да бъдат класифицирани в работен порядък като А, неистински истини или Б, като частни истини в рамките на частна ситуация.

— Кое важи в случая?

— И двете.

Това беше най-много, до което бяха в състояние да се доберат. Морън не знаеше как да извлече повече информация от Отговарящия. Двамата мъже опитваха с часове, но истината се отдалечаваше все повече и повече.

— Ще полудея — каза Морън. — Това нещо разполага с отговорите на всичко във Вселената и не може да ни ги предаде, освен ако не зададем правилния въпрос! А откъде да научим правилния въпрос?

Лингман седна и се облегна на скалата, затвори очи.

— Ние сме диваци, това е — възкликна Морън и се зарахожда напред-назад пред Отговарящия. — Все едно някой бушмен да отиде при физик и да го попита, защо не може да пробие слънцето със стрела. Ученият може да му отговори само със своите собствени понятия, какво ще направи в такъв случай?

— Ученият няма и да се опита да му обяснява — отвърна Лингман. — Защото ще отчита ограниченията на питащия.

— Добре — каза Морън ядосано. — Как ще обясниш въртенето на Земята на един дивак? Или, още по-добре, как ще му обясниш теорията за относителността, като, разбира се, през цялото време се придържаш към математическата строгост?

Лингман бе затворил очи и не отговори.

— Ние сме диваци. Но в нашия случай пропастта е много по-голяма. Колкото между червей и свръхчовек, може би. Червеят иска да знае каква е природата на калта и защо има толкова много кал. Това е.

— Ще тръгваме ли, сър? — попита Морън след малко. Очите на Лингман останаха затворени. Възлестите му пръсти бяха сплетени,

скулите му хлътнаха още повече. Появяваше се черепът.

— Сър! Сър!

Отговарящия знаеше, че това не е отговорът.

Сам на своята планета, която не е нито голяма, нито малка, а точно каквато трябва, Отговарящия продължава да чака. Той не е в състояние да помогне на съществата, които идват при него, защото дори и Отговарящия има своите ограничения.

Може да отговаря само на правилни въпроси.

Вселена? Живот? Смърт? Виолетово? Осемнайсет?

Частни истини, полу-истини, късчета от големия въпрос.

И единствено Отговарящия мърмори въпросите сам на себе си, истинските въпроси, които никой не може да разбере.

Как тогава да се разберат истинските отговори?

Въпросите никога няма да бъдат зададени и Отговарящия си спомня нещо, което създателите му са знаели и забравили.

За да зададеш въпрос, трябва да знаеш по-голямата част от отговора.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.